

Соляріс (скорочено)

Станіслав Лем

Станіслав Лем

Соляріс

Розповідь ведеться від першої особи – Кріса Кельвіна

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

ПРИБУТТЯ

Події відбуваються у майбутньому. Психолог Кріс Кельвін з борту "Прометея" відправився у тісній капсулі на станцію, яка висіла над планетою Соляріс. Кельвін двічі викликав станцію, яка мала прийняти його, але не отримав відповіді. Через деякий час хтось відізався зі станції, закликаючи приготуватися до посадки. Кельвін здивувався, бо звичайно, коли на станцію прибував хтось новий, всі, хто міг, бігли на посадочний майданчик. Здійснюючи посадку, Кельвін побачив на поверхні планети маленьку шахівницю з білих і зелених цятко – орієнтир станції. Уся планета в цей час була вкрита фіолетовими хвилями Океану.

Ніхто не з'явився зустріти Кельвіна, тому він сам став на безшумний ескалатор. Рухаючись, він спостерігав безлад, який панував всюди. Нарешті він увійшов у напівкруглу кабінку з одним великим панорамним ілюмінатором. У кабінці був дрібненький, худорлявий чоловік з обпаленим сонцем обличчям. Шкіра клаптями лущилася в нього з носа й вилиць. Кельвін зрозумів, що це Снаут, заступник Гібаряна, кібернетик.

Поява Кельвіна настільки вразила Снаута, що кібернетик виглядав наляканим і не міг нормально висловлюватися. Кельвін почув запах алкоголю і був здивований, що Снаут п'є. Така зустріч дратувала Кельвіна, він крикнув, що тільки-но прилетів з Землі, щоб привести Снаута до пам'яті. Почувши це, Снаут став поводитися більш нормально, запропонував Кельвіну піти у душ чи перекусити. На запитання, де ж Гібарян, кібернетик мовчав. Кельвін згадав суворий порядок на борту "Прометея" і зрозумів, що тут цього не буде. Снаут просив називати його Щуром, як це роблять усі.

Зі слів Снаута Кельвін зрозумів, що з Гібаряном щось сталося сьогодні на світанку. Можливо, це і спровокувало дивну поведінку Снаута. Крім них, на станції ще був Сарторіус, який знаходився нагорі, в лабораторії. Кельвін і Снаут домовилися зустрітися через годину. Перед тим як розійтись, Снаут попередив Кельвіна, що коли він побачить тут ще когось, то... не робити нічого. Ще він говорив, що тут треба бути готовим до всього. Кельвін подумав, що на станції виникають галюцинації, але Снаут сказав, що все реальне і краще не нападати. Виходячи з кабінки, Кельвін помітив, що на

пальцях Снаутових рук запеклася кров.

СОЛЯРИСТИ

Коли Кельвін вийшов у коридор, його не полишало відчуття, що хтось за ним спостерігає. Він вернувся до круглого приміщення з п'ятьма дверима. На трьох із них висіли таблички: "Д-р Гібарян", "Д-р Снаут", "Д-р Сарторіус". На четвертих дверях таблички не було. Кельвін ввійшов туди. Тут теж був ілюмінатор, через який було видно Океан. Його хвилі мінілися масним полиском, немовби на них розлилася червоняста олива. У кімнаті було ліжко, безліч шафок, ящики з інструментами, витяжна шафа, морозильні установки, мікроскоп. Як і скрізь, тут панувало безладдя. Кельвін скинув скафандр і відправився в душ. Там він побачив коробку, у якій лежали zdeформовані, викривлені, оплавлені інструменти. Найбільше вражало те, що такі самі сліди пошкодження були й на керамітових, тобто практично неплавких ручках. У жодній лабораторній печі не можна було досягти температури, при якій вони плавляться, – хіба що в атомному реакторі.

До зустрічі зі Снаутом лишалося пів години. Кельвін думав про смерть Гібаряна, про те, що тут його неможливо поховати. Кімнату оповивали сутінки, напруження Кельвіна дедалі зростало. Щоб перебороти це почуття, він узяв з книжкової полиці добре знаний другий том старої монографії Х'юза й Ейгеля "Історія планети Соляріс". Отож, Соляріс було відкрито майже за сто років до народження Кельвіна. Планета оберталася довкола двох сонць – червоного й голубого. Понад сорок років вважали, що на планеті з двома зірками неможливе життя, тому до неї не наближались. Через десять з лишком років учені пересвідчилися, що орбіта планети постійна. Тому через чотири роки після цього відкриття Соляріс облетіла експедиція Оттеншельда. Вчені вивели на екваторіальні й полярні орбіти супутники-спостерігачі. Досліджувалася й поверхня планети, майже цілком покрита Океаном, над рівнем якого підносяться тільки нечисленні плоскогір'я. Діаметр Соляріса був на двадцять процентів більший за земний. Атмосфера позбавлена кисню. Жодних ознак життя не було виявлено ні на островцях суші, ні в Океані. Згодом на планету прибув Шенаган. Дані, які він зібрав, остаточно підтвердили висновки експедиції Оттеншельда про активний характер руху Океану. Експедиція, яка працювала тут вісімнадцять місяців, загалом пройшла успішно, якщо не зважати на один нещасний випадок. Проте вчені, які входили до складу експедиції, розкололися на два протилежні табори: біологи вбачали в Океані досить примітивне утворення, щось на зразок однієї рідкої клітини, але астрономи й фізики стверджували, буцім це надзвичайно високоорганізована структура, яка за складністю своєї будови, можливо, переважає навіть земні організми. Досі ніхто не розумів, як драглиста маса може стабілізувати орбіту небесного тіла. Коли Кельвін ще ходив до школи, Соляріс було вже повсюдно визнано планетою, на якій є життя, але яку населяє тільки один мешканець, вагою в сімнадцять більйонів тонн.

Кельвін поставив грубий том на полицю й узяв наступний. Він поділявся на дві частини. У першій викладалися протоколи незліченних експериментів, метою яких було встановити контакт з Океаном. Друга частина тому містила самі тільки

бібліографічні відомості про досліджувану тему. Перші спроби встановити контакт з Океаном було зроблено з допомогою спеціальних електронних апаратів, які трансформують імпульси, посилаючи їх в обох напрямках. Реакція Океану на той самий подразник жодного разу не була однаковою. Вчені дійшли висновку, що Океан – джерело електричних, магнітних, гравітаційних імпульсів – розмовляв мовою, схожою на мову математики.

Крім спроб налагодити контакт, були й інші проблеми соляристики, де спеціалізація зайшла так далеко, що солярист-кібернетик насилу міг зрозуміти соляриста-симетріадолога. "Як же ви можете порозумітися з Океаном, коли не здатні зрозуміти один одного?" – якимось жартома запитав Вейбеке, котрий у студентські роки Кельвіна керував Інститутом; у цьому жарті була велика доля правди.

Океан не випадково віднесли до класу метаморфних. Його рухлива поверхня могла утворювати найрізноманітніші форми. Поступово зацікавлення щодо планети зникало, бо це була "справа безнадійна". Та про повну ліквідацію станції поки що ніхто не наважувався заговорити – це було б відвертим визнанням поразки. Проте для молодих дослідників це було цікаво, це було ніби випробування власної вартості. "По суті, – казали вони, – йдеться про ставку, набагато більшу, ніж вивчення соляріанської цивілізації, – про нас самих, про межі людського пізнання". Певний час популярним був погляд, начебто мислячий Океан, що омиває планету Соляріс, – це велетенський мозок, який випередив у своєму розвитку нашу цивілізацію на мільйони років. Кожен учений намагався зробити в скарбницю соляристики свій внесок; з'явилося чимало теорій, які стверджували, буцімто Океан – насправді новоутворення, гліома, котра, зародившись у тілах колишніх жителів планети, роз'їла і поглинула їх, сплавивши рештки в надклітинну стихію, що вічно існує й самоомоложується.

Кельвін розклав на столі карту Соляріса і почав розглядати її. У живому Океані були свої мілини й глибини, а острови, вкриті нальотом вивітрілих мінералів, свідчили про те, що колись вони були його дном. Поринувши в споглядання цієї вражаючої карти, Кельвін забув про все на світі. Раптом він відчув на собі чийсь погляд, хоч він забарикадував двері. Чоловік рвучко обернувся, але кімната була порожня. Він згадав, що не бачив тут жодного робота, вони кудись зникли. Час було вже йти до Снаута.

Вийшовши у коридор, Кельвін зайшов до кімнати Гібаряна. Там був розгардіяш, підлогу встеляв шар карточок, списаних аркушів та інших папірців. Перебираючи їх, Кельвін знайшов короткий план експерименту, який мав відбутися три тижні тому. Гібарян збирався піддати плазму Океану дії наджорстких рентгенівських променів. План цей мав здійснити Сарторіус. Частини тексту бракувало. З протоколів вже проведених досліджень Кельвін довідався, що Океан протягом чотирьох днів піддавали опроміненню в пункті, розташованому за тисячу чотириста миль від станції. Для Кельвіна це виявилось цілковитою несподіванкою – адже застосування наджорстких рентгенівських променів було заборонено.

Раптом за дверима залунали кроки. Двома нечутними стрибками Кельвін опинився біля дверей. Хода сповільнилася й стихла. Той, хто йшов, зупинився під дверима. Ручка

повільно повернулася. Кельвін інстинктивно схопив її й притримав. Той, хто намагався їх відчинити, пішов геть.

ГОСТІ

Кельвін сховав у кишеню Гібарянові нотатки. Він зазирнув у шафу і побачив ріжок конверта, на якому стояло його ім'я. Розірвавши конверт, Кельвін побачив, що Гібарян занотував: "Ann. Solar. Vol. I. Anex, а також Vot Separat 2. Мессенджера в справі F; "Малий Апокриф" Равінцера". І все. Почерк свідчив, що писали записку поспіхом. Може, це було якесь важливе повідомлення? Про те, що є додаток до першого тому "Соляристичного щорічника", Кельвін знав, але жодного разу не розгортав його. Однак ні про Равінцера, ні про його "Малий Апокриф" він ніколи навіть не чув. За картою щось висіло. Це був кишеньковий магнітофон у футлярі. Кельвін взяв магнітофон з собою, щоб потім послухати, і вийшов з кімнати Гібаряна.

Раптом Кельвін побачив велику, невиразно окреслену постать. Чоловік був вражений, бо з глибини коридора неквапливо йшла величезна на зріст негритянка. Вона була боса, на собі мала лише спідницю з соломи. Жінка пройшла повз нього на відстані метра, навіть не глянувши в його бік. Потім вона зупинилася й прохилила двері до Гібарянової кабіни.

Кельвін не знав, що відбувається. Він глибоко втягував повітря, раптом помітив, що від негритянки немає ніякого запаху (він сподівався відчути різкий запах поту). Чоловік пішов до радіостанції. Снаут уже сидів там і їв м'ясні консерви. Кельвін і Снаут трималися стримано. Психолог не зв'язався про те, що бачив і знайшов. Він теж поїв, потім Снаут спитав його, чи він бачив Сарторіуса. Розмова не клеїлася. Снаут спитав Кельвіна, що той збирається робити. Кельвін відповів, що знає про експеримент з рентгеном. Снаут сказав, що це була ідея Гібаряна, а сам здогадався, що Кельвін уже був у кімнаті покійного. Зі слів Снаута було зрозуміло, що він знає про негритянку, а відчинити двері намагався саме він. Потім Кельвін дізнався, що Гібарян у холодильнику, а знайшли його у шафі: серце ще билось, але він уже не дихав, це була агонія. Він стояв у шафі між комбінезонами. Снаут сказав, що накидав попередній акт, причина смерті – ін'єкція смертельної дози перностану. Кельвін не розумів, яка могла бути причина самогубства. Він сказав, що такий вчинок – гострий психоз, паранойя, мабуть, Гібаряну здавалося, що він щось бачить. Снаут нічого не відповів, розповів, що Сарторіус у лабораторії і не виходить звідти й на хвилину. Нарешті Кельвін сказав, що на станції хтось є, і побачив, що пальці Снаута уже без слідів крові. Кельвін поросив бути відвертим, але Снаут говорив щось незрозуміле, зізнався, що вони замкнули на складі усіх роботів, крім тих, які обслуговують ракетодром. Та чому вони це зробили, він не сказав.

Деся за стіною зачовгали босі ноги. Хода наближалась, та було видно, що Снаут не боїться. Човгання поволі віддалялося й нарешті стихло зовсім. Кельвін вирішив, що йому потрібна зброя. Він взяв газові пістолети, котрими користуються для пересування в невагомості. Снаут з цього лише посміявся.

САРТОРІУС

Кельвін прийшов у бібліотеку і дізнався там, що перший том "Соляристичного щорічника" разом з додатком, а також "Малий Апокриф" були в Гібаряна. Він боявся заходити знову до його кабінки, хоч недавно чув, як від дверей віддалялися легкі кроки, але жінка могла туди повернутись. Кельвін таки наважився зайти в кабінку і знайшов книжки, у яких було виділене ім'я Андре Бертон. Цей чоловік був запасним пілотом на кораблі Шенагана. Ось що прочитав Кельвін. Висадившись на Солярис, експедиція діяла дуже обережно. Та коли через шістнадцять днів з'ясувалося, що плазматичний Океан не тільки не виявляє жодних ознак агресивності, а, навпаки, відступає перед кожним предметом, який наближається до його поверхні, Шенаган та його заступник Тімоліс скасували частину застережних заходів. Відтак експедицію розбили на невеликі групи по два-три чоловіки, які здійснювали над Океаном польоти іноді на відстані кількох сотень миль; випромінювачі, які раніше використовувались для захисту й прикривали зону робіт, залишили на базі. В перші чотири дні після цих змін не сталося нічого особливого. На п'ятий день – чи на двадцять перший, якщо рахувати з моменту висадки експедиції, – двоє вчених, Каруччі й Фехнер, вирушили в дослідницький політ над Океаном на невеликому двомісному аеромобілі. Коли через шість годин вони не повернулися, Тімоліс, який керував базою під час відсутності Шенагана, оголосив тривогу й вислав усіх, хто був вільний від роботи, на розшуки. За фатальним збігом обставин того дня приблизно через годину після вильоту дослідницьких груп порушився радіозв'язок. Коли ж зниклих знайшли, то у кабінці був тільки Каруччі, а Фехнер зник. Така історія першої жертви Океану. Пошуки тіла – в скафандрі воно мало плавати на поверхні – не дали ніяких наслідків. До сутінків прибули всі рятувальні машини, за винятком великого вантажного вертольота, на якому вилетів Бертон. Він з'явився над базою майже через годину після настання темряви, коли його долею почали вже серйозно непокоїтися. Бертон був у стані нервового шоку; самотужки вибравшись із вертольота, він одразу ж кинувся тікати. А коли його піймали, почав кричати й плакати. Лікарі припускали, що він отруївся газами.

Через два дні Бертон заявив, що хоче подати рапорт про свій політ. Рада експедиції розглянула рапорт Бертоні й визнала, що він – плід хворобливої уяви людини, отруєної атмосферними газами, а тому долучила його не до історії експедиції, а до історії Бертонової хвороби. Про все це мовилося в додатку. Кельвін заходився перебирати книжки, але знайти "Малий Апокриф" так і не пощастило. Він вирішив продовжити пошуки завтра і побачив, що в Сарторіуса досі світитьс'я, хоч уже доволі пізно. Кельвін вирішив з ним поговорити.

Нешліфоване скло дверей лабораторії було затулене чимось темним. Двері були замкнені, звідти долинали якесь негучне попискування. Кельвін почав кликати Сарторіуса, кричав, що кілька годин тому прилетів з "Прометея". Ніхто не відповідав,

хоч було чути різні звуки. Раптом Кельвін почув дрібненькі крочки, квапливий тупіт маленьких ніжок, начебто за дверима підстрибом бігала дитина. Кельвін закричав і пригрозив, що виважить двері. Почувся дивний звук, неначе за дверима хтось із кимось боровся або щось пересовував. Сарторіус крикнув, що відчинить, але Кельвін мусить пообіцяти, що не увійде досередини.

Нарешті Сарторіус вийшов. Він був такий високий і такий худий, що здавалося, під трикотажним костюмом були самі шкіра і кістки. Шию його обвивала чорна хустина, а через плече був перекинутий складений удвоє, пропалений реактивами захисний лабораторний халат. Сарторіус був неголений. Під час розмови у Кельвіна склалося враження, що Сарторіус напружено прислухається до того, що діється в лабораторії. Коли Кельвін згадав про Гібаряна, Сарторіус відповів: "Чому ви звертаєтесь з цим запитанням до мене? Хіба доктор Снаут не розповів вам...". Кельвін допитувався, чому його тут не приймають і не ознайомлюють з тим, що тут діється. Та обличчя Сарторіуса було незворушне, він не відчував вини за смерть Гібаряна, навіть не слухав Кельвіна. Згодом він благав Кельвіна йти геть і обіцяв, що пізніше прийде. А коли він відчинив двері, Кельвіну здалося, що там пролунав дзвінкий дитячий сміх.

Кельвін був вражений і хотів дізнатись про правду, хоча навіть не уявляв, чи зможе її зрозуміти. Згодом він пройшов повз радіостанцію, де досі сидів Снаут. Він спитав кібернетика, чому йому не хочуть пояснити, що тут відбувається. "Ти все зрозумієш, коли до тебе самого прийдуть *гості*", – відповів Снаут.

Кельвін зійшов до складів, де була холодильна установка. Він відчинив її і побачив тіло Гібаряна. Кельвіна пробирав такий холод, що він ледве стримував дрож. Раптом він заціпенів, бо побачив поруч з тілом негритянку. Вона лежала долілиць, мовби поринувши в глибокий сон. Кельвін глянув на її босі підшви, і його раптом вразила одна дивна деталь: вони не були ні стерті, ні сплющені вагою тіла, на них навіть не зроговіла шкіра від ходьби босоніж. Чоловік доторкнувся до негритянки. Тіло, яке лежало на двадцятиградусному морозі, поворухнулося. Вона була тепла. Жінка поворухнулася і продовжила лежати.

Кельвін вийшов і подумав, що збожеволів відразу ж після посадки, що Океан уплинув на його мозок. Йому хотілося викликати по радіо "Прометей" чи якийсь інший корабель, послати сигнал SOS. Він вирішив передусім провести якийсь логічно продуманий експеримент над самим собою, котрий переконливо довів би, що він збожеволів, а можливо – що все це відбувається реально. Тож чоловік побіг просто на радіостанцію, Снаута вже не було. Кельвін послав виклик азбукою Морзе й через вісім секунд дістав відповідь. Сателіт, а точніше його електронний мозок, відгукнувся ритмічними імпульсами. Тоді Кельвін зажадав, щоб він повідомив, причому з точністю до п'ятого десяткового знака, які меридіани зоряного шатра Галактики він, обертаючись довкола Соляріса, перетинає кожні двадцять дві секунди. Далі Кельвін сів і став чекати на відповідь. Вона прийшла через десять хвилин. Чоловік відірвав паперову стрічку з надрукованими даними, сховав її в шухляду (при цьому намагався навіть не дивитися на неї), приніс з бібліотеки великі карти неба, логарифмічні таблиці,

журнал добового обертання супутника та кілька інших довідників і заходився шукати відповідь на те саме запитання. Майже годину він обчислював, а коли зіставив обидві відповіді, побачив, що вони однакові. Тепер чоловік розумів: якщо дані збігаються, то великий калькулятор станції існує насправді і він користувався ним наяву, а не в світі маячіння. Кельвін дійшов до висновку, що станція, і все, що тут відбувається, – реальні. Раптом у шухляді, куди він ховав обчислення, Кельвін помітив аркуші: хтось уже проводив експеримент, схожий на його, отже, теж перевіряв, чи збожеволів. Кельвін вирішив, що не збожеволів, тож поїв і пішов спати.

ГЕРІ

Коли він розплющив очі, йому здалося, що проспав усього кілька хвилин. Кабіну заливало похмуре червоне сяйво. Було прохолодно й приємно. Раптом він помітив, що навпроти ліжка сидить Гері, в білому платті, боса, ноги закладені одна на одну, темне волосся зачесане назад. Вона пильно дивилася на нього з-під чорних вій. Кельвін подумав, що це сон, але хотів, щоб вона зчезла. Зовні Гері була точнісінько така, як того разу, коли він востаннє бачив її живою. А їй же минуло тоді всього дев'ятнадцять; тепер їй було б уже двадцять дев'ять; звісно, вона нітрохи не змінилася – небіжчики лишаються молодими.

Чоловік весь час переконував себе, що це сон, однак серце його тривожно стискалося. Раптом його поймав страх. Коли він спитав, звідки вона взялася, жінка відповіла, що не знає, і просто прийшла. Він побачив на її руці маленький слід уколу. Кельвіна обсіпало морозом, адже його покійна дружина зробила собі цю смертельну ін'єкцію. Перед самогубством вона написала йому п'ятеро слів на листівці, яку він досі носив при собі. Після її смерті друзі запевняли Кельвіна, що Гері вчинила це під впливом хвилиної слабості. Однак ніхто не знав, що Кельвін сказав їй за п'ять днів до того. І, щоб завдати їй ще більшого болю, почав пакувати свої речі. А вона, коли він пакувався, спитала на диво спокійно: "Ти розумієш, що це означає?.." Кельвін вдав, що не розуміє, хоча розумів усе дуже добре. Він вважав Гері боягузкою й сказав їй про це...

Зараз вона була поруч з Кельвіном. Він розумів, що це не сон. Коли він глянув на її п'ятку, то помітив те ж, що і в негритянки: п'ятка була ніжна, мов у немовляти. Тепер він був уже абсолютно певен, що це не Гері, й майже не сумнівався, що сама вона про це не знає. Кельвін запитав, де її речі. Вона не могла відповісти. Гері говорила, що має таке відчуття, наче багато чого забула, пам'ятає тільки його. Були хвилини, коли йому здавалося, що це якась спрощена Гері, зведена до кількох характерних слів, жестів, рухів. Коли вона запитала, як у них справи, Кельвін відповів, що краще й бути не може. Коли ж він сказав, що вийде на годинку, бо голодний, вона сказала, що йде з ним. Це була вже явно інша Гері: та, колишня, ніколи не нав'язувалася. Вона сказала, що повинна весь час бачити його. Це було сказано якимось по-діловому, без найменшого натяку на почуття. За цим щось крилося. Кельвін непомітно почав заламувати її руки за спину. Він вже шукав очима, чим можна було б її зв'язати. В жінки була така сила, що вона легко звела нанівець його спробу і немовби й не помітила його відчайдушного

зусилля, викликаного нападом страху. Кельвін зрозумів, що таке саме коїться з усіма іншими на станції. У аптечці він знайшов снотворне і дав їй випити розчинені у воді таблетки. Воно не вплинуло на неї ніяк.

Раптом у його голові виник чіткий план дій, від початку до кінця, з усіма подробицями. Кельвін сказав, що їм треба вдягнути комбінезони. Гері почала стягати з себе плаття. Та воно не знімалося, бо як виявилось, на ньому не було жодної застібки, блискавки чи хоча б якогось гачка. Удаючи, що в цьому немає нічого особливого, Кельвін підняв з підлоги схожий на скальпель інструмент і розрізав плаття на спині. Вдягнувши комбінезони, вони вийшли. Кельвін знайшов невелику ракету для зв'язку між станцією і сателітом, яку використовували для перевезення вантажів; люди в ній літали тільки у виняткових випадках, бо вона не відчинялася зсередини. Саме це й влаштовувало його. Він сказав Гері залазити, а він приєднається теж. Жінка не заперечувала, залізла всередину. Тоді Кельвін відразу затягнув усі гайки. Відійшовши на декілька кроків, він побачив таке, чого не хотів би бачити більше ніколи в житті. Уся ракета ходила ходором від ударів ізсередини. Навіть робот не міг з такою силою завдавати удари. Чоловік підскочив до пульта дистанційного керування і запустив ракету. Йому ще почулося безугавне скигління: "Крісе! Крісе! Крісе!!!" Ракета вилетіла крізь стартову шахту. Реактивне полум'я осліпило Кельвіна, бо все було зроблено похапливо. Він вивів ракету на орбіту довкола Соляріса.

"МАЛИЙ АПОКРИФ"

Обличчя й руки у нього були обпечені. Кельвін зайшов до себе, щоб взяти з аптечки мазь від опіків. У кабіні сидів Снаут, він гортав якісь папери. Коли Кельвін скористався маззю, Снаут запитав про гостей і чи довелося їх спекатися. Потім він торкнувся свого облупленого лоба і Кельвін зрозумів, звідки ця засмага у Снаута й Сарторіуса, бо раніше вважав, що це від сонця, але ж на Солярісі ніхто не загоряє... Снаут сказав, що тепер у них є 2-3 години, бо гості повернуться. Кельвін назвав його свинею, але Снаут виправдовувався тим, що не міг сказати про все відразу, бо Кельвін просто не повірив би. Кельвін дізнався, що Гібарян був перший, з ким це сталося. Він замкнувся у своїй кабіні й розмовляв тільки через двері. Снаут і Сарторіус подумали, що він збожеволів. Це тривало майже тиждень. Тим часом гості прийшли до Снаута і Сарторіуса.

Кельвін дізнався, що Гері повернеться, але нічого не знатиме, точніше, поводитиметься так, ніби всього того, що Кельвін вчинив, аби її скараскатись, ніколи не було. Вона не буде агресивною, якщо її не змусить до того ситуація, в яку він її поставить. Кельвін мусив розповісти Снауту, що Гері – його колишня жінка, від якої він пішов, і вона зробила собі смертельну ін'єкцію.

Снаут заявив, що все, що відбувається з ними зараз, – це контакт з іншою цивілізацією, з Океаном. Кібернетик говорив: "Ми зовсім не хочемо завойовувати космос, ми тільки прагнемо розширити Землю до його меж. Одні планети мають бути пустельні, як Сахара, інші – вкриті кригою, як полюс, ще інші – жаркі, як бразильські джунглі. Ми гуманні й благородні і не збираємося підкорювати інші раси, ми хочемо

тільки передати їм наші цінності й натомість перейняти їхні... Ми не шукаємо нікого, крім людей. Нам не потрібні інші світи. Нам потрібне наше відображення. Ми не знаємо, що робити з іншими світами. З нас досить і цього одного – ми ситі ним по саму зав'язку. Ми хочемо знайти свій власний, ідеалізований образ; це повинні бути планети з цивілізаціями, досконалішими, ніж наша; в інших ми сподіваємося знайти модель нашого примітивного минулого. А тим часом по той бік є щось таке, чого ми не приймаємо, від чого захищаємося. Але ж ми принесли з Землі не тільки дистилат чеснот, не тільки ідеал героїчної Людини! Ми прилетіли сюди такими, якими є насправді, а коли друга сторона показує нам нашу реальну суть – тобто те, що ми замовчуємо, – ми не можемо з цим примиритися!".

Кельвін не розумів, чому Океан хоче потішитися з них, або покарати їх. Навіщо планета, захоплена якимсь велетенським дияволом, задля своєї сатанинської забави підсовує членам наукової експедиції коханок? Снаут зауважив, що цей диявол не такий уже й дурний. Можливо, Океан нічого проти них не замишляє. Може, Океан відповів на опромінення якимсь іншим, своїм опроміненням, може, прозондував своїми променями їхні мозки й видобув звідти інкапсульовані певні психічні процеси. Процеси, відірвані від усіх інших, замкнені в собі, пригнічені, відокремлені, якісь запалені осередки пам'яті. Він сприйняв їх як рецепт, як проект якоїсь конструкції...

Снаут радив навіть не намагатися вбити гостей, бо вони регенерують у неймовірному темпі, просто на очах. Він дав Кельвіну якусь книжку. Кібернетик говорив, що вони могли б в будь-яку мить втекти, ну хоча б на сателіт, і звідти послати SOS, але їх приймуть за божевільних. Тому Снаут не хотів звідси тікати, говорив, що, можливо, все це окупиться, що вони, мабуть, про Океан не довідаються нічого, а от про себе...

Снаут вийшов, а Кельвін почав переглядати книгу, яку дав йому кібернетик. Це були укладені якимсь Оттоном Равінцером, магістром філософії, статті й праці сумнівної вартості. Рапорт Бертона посідав у книжці почесне місце. Бертон розповідав, як під час експедиції почав утрачати висоту, а згодом помітив, що поверхня Океану змінилася. Хвилі майже зникли, вчений міг зазирнути углиб. Там громадилося щось схоже на жовтий мул, який тонкими, вертикальними смугами здіймався вгору. Бертон розрізняв карликові дерева, і живопліт, і доріжки з тієї самої субстанції. Це було щось на зразок макета саду. У ньому була низка деталей, навіть пасіка. Бертон вирішив, що це фата-моргана. Про галюцинацію він не думав. Згодом Бертон побачив велетенську дитину, заввишки, мабуть, метрів з чотири. Вона дуже неприродно рухалася. Була схожа на якийсь музейний експонат, на ляльку, тільки живу. Хтось немовби проводив над нею дослідди...

У книжці був іще фрагмент другого протоколу, складеного через одинадцять днів. Комісія вважала, що все, що розповів Бертон, є проявом галюцинаторного синдрому, спричиненого отруйною атмосферою планети. Лише доктор фізики Арчібальд Мессенджер, заявив: те, про що розповів Бертон, могло відбутися насправді й потребує ретельного дослідження. Та ніхто не хотів вивчати свідчень пілота. Можливо,

справжнім джерелом усіх тих утворень, які зафіксував Бертон, був Фехнер – його мозок, підданий якомусь незрозумілому "психічному розтинові"; йшлося про експериментальне відтворення, про реконструкцію певних (мабуть, найстійкіших) відбитків у його пам'яті.

Прочитавши книжку, Кельвіна перестало цікавити, хто "гостює" в Снаута чи в Сарторіуса. Він подумав, що скоро вони перестануть соромитись один одного й замикатися в собі. Якщо вони не зможуть спекатись "гостей", то звикнуть до них і житимуть з ними, а якщо їхній творець змінить правила гри, вони пристосуються і до нових. Кельвін згадав, що має запис голосу Гібаряна. Він витяг магнітофон, щоб послухати стрічку. В цю мить почувся якийсь шерех, ледь рипнули двері. Гері повернулася.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

НАРАДА

Страх і відчай Кельвіна лишилися позаду. Він був поруч з Гері. Йому навіть здавалося, що це він обманює її, а не вона його. Він навіть повірив, що вона справжня. Зранку він прокинувся від того, що Гері накрила його обпечене обличчя холодною марлю. Поки Гері пішла в душ, Кельвін вийшов у коридор. Гері зразу відчула, що він не поруч і кинулася до дверей. Гері замість того щоб натискати на двері, бо вони відчинялися в коридор, щосили тягла їх до себе. Вона розстрошила двері і вирвала ручку з неймовірною силою. Потім з риданнями кинулася на груди Кельвіна. Нігті в неї були поламані й скривавлені, але Кельвін бачив, як рани миттєво зникають. Гері пояснила, що побачила, що його нема, страшенно перелякалась і почала скрізь шукати.

Кельвін вирішив дослідити кров Гері. Він взяв краплину крові з її пальця. Подзвонив Снаут і сказав, що Сарторіус хоче поговорити по відеотелефону, тільки треба заслонити екран. Кельвін продовжив дослідження крові і виявив, що не може віднайти і побачити атоми. Потім він капнув концентрованою кислотою на краплинку її крові. Краплина задиміла, посіріла, але згодом відновилася. Це було фантастично.

Подзвонили Снаут і Сарторіус. Вони говорили про гостей, називаючи їх створіннями F. Сарторіус запропонував, щоб Кельвін першим розповів про те, що дізнався. Кельвін відчув на собі погляд Гері, але не перестав говорити. Він розповідав, що кінцевим елементом конструкції людських організмів є атоми, але гостей збудовано з часток, менших, ніж звичайні атоми, а всі білки, клітини, ядра клітин – тільки імітація. Сарторіус вважав, що створіння F – це не особа і не копії певних осіб, а тільки матеріалізована проекція тих відомостей, що їх містить людський мозок про якусь певну особу. Кельвін погодився, що вибрано найстійкіші відбитки в пам'яті, найбільш ізольовані від усіх інших.

Сарторіус дратував Кельвіна, бо не розмовляв, а виголошував промову, точнісінько, як на засіданнях Інституту. Він оголосив свій висновок – гіпотезу про нейтринну структуру, та раптом зник, бо хтось йому завадив. Кельвін ще встиг помітити, що на

закритому екрані Сарторіуса показався солом'яний бриль. Снаут і Кельвін домовилися зустрітися, коли зможуть.

ПОТВОРИ

Серед ночі Кельвіна розбудило світло. Гері сиділа і беззвучно плакала. Вона розповіла, що у сні він говорив, що не любить її, хотів, щоб вона пішла геть. Кельвін пояснював, що йому просто снівся сон. Гері сказала, що відчуває себе непотрібною, що він ставиться до неї несерйозно. Тоді він сказав, що говоритиме правду: вона змінилася, з певної причини не може покинути його, але й він вже не може без неї. Гері сказала, що з нею щось не те, потім показала на поламані двері. Вона зовсім не могла пояснити, що з нею відбувається. Коли вона сказала, що любить його, Кельвіну хотілося закричати.

Зранку він отримав від Снаута листа: той повідомляв, що справи кепські, бо Сарторіус за рішучі дії і сподівається, що йому вдасться дестабілізувати нейтринні системи, тобто "гостей". Для дослідів йому потрібна невелика кількість плазми як вихідного будівельного матеріалу витворів F. Він пропонує, щоб Кельвін вирушив у розвідку і набрав трохи плазми в контейнер. Також Снаут попередив не заходити до радіостанції, бо там у нього гості.

Кельвін порвав лист і відправився з Гері у бібліотеку. Перш ніж виконати доручення Сарторіуса, Кельвін хотів переглянути літературу з проблем поля і нейтринних систем, бо вирішив контролювати його роботу. Йому спало на думку, що цей неіснуючий нейтринний анігілятор міг би визволити Снаута й Сарторіуса, а він перечекав би "операцію" разом з Гері десь зовні – наприклад, у літальному апараті.

У бібліотеці Кельвін знайшов книгу Гізе, який описував все, що спостерігав у дослідженнях Океану. Гізе придумував нові поняття, що стосувалися утворень Океану: "городерева", "довгуни", "грибовища", "мімоїди", "симетріади" й "асиметріади", "хребетники" й "спритуні". Гізе вважав, що саме "довгуни" є вихідною формою, і зіставляв їх з побільшеними багато разів і нагромадженими одна на одну припливними хвилями земних морів. "Довгуни" мали найпростішу, найстійкішу форму, існували усього кілька тижнів. Набагато складніша й химерніша форма – це "мімоїди". "Мімоїди" мали певну схильність до наслідування довколишніх форм, байдуже, близьких чи далеких. Мімоїд не реагував на людей, на живі організми, в тому числі й на рослини, що їх теж з експериментальною метою привезли на Соляріс невтомні дослідники. Зате манекен, лялька, зображення собаки чи дерева, зроблене з будь-якого матеріалу, копіюються негайно. У мімоїда бувають свої "творчі злети", коли він видає якусь небачену суперпродукцію. Вчені гадали, що через мімоїди, відбудеться жаданий контакт двох цивілізацій, але нічого не вийшло. Найбільш не схожими на все те, що будь-коли досліджувалося людиною на Землі, за твердженням школи Гізе, є "симетріади". Дослідження симетріад учені розпочали дуже обережно. В межах симетріад не було нічого постійного, нічого певного, там не діяли навіть фізичні закони. Саме це давало дослідникам симетріад підставу дедалі наполегливіше стверджувати, що живий Океан розумний. Симетріади виникали раптово. Двох

однакових симедріад не бувало. Кінець симетріїди жахливий. Той, хто бачив його, не міг позбутися враження, що перед його очима скоїлася трагедія, а може, навіть убивство. Крім симетріад, є асиметріїди, які виникають так само, але гинуть інакше. У них нічого не можна розрізнити, бо все тремтить, палає, мерехтить. Окрему групу становлять, утворення, які на довгий чи короткий періоди повністю відокремлюються від живого Океану. Вони трапляються значно рідше, нагадують дивні силуети тюленів на лежбищі, чи то пінгвінів.

Сімсот вісімнадцять чоловік пропало під час катаклізмів, не встигнувши вибратись з приречених на загибель колосів, причому сто шість із них – тільки в одній катастрофі, відомій тим, що в ній загинув і Гізе, якому тоді саме минуло сімдесят років. Сталося непередбачене: утворення, яке за всіма ознаками належало до симетріад, спіткала смерть, властива асиметріїдам. Тоді вперше за всю історію соляристичних досліджень пролунали голоси, які вимагали завдати по Океану термоядерних ударів. Та це було б жорстокіше, за будь-яку помсту, бо йшлося про знищення того, чого люди не могли зрозуміти.

Часи, коли численні експедиції відвідували планету, вже минули. Теперішня станція висіла на висоті від п'ятисот до тисячі п'ятисот метрів над Океаном завдяки гравітаторам. Також станцію було оснащено спеціальними радарними установками, готовими в разі найменшої зміни стану поверхні Океану ввімкнути додаткову потужність, – тож, тільки-но з'являються перші ознаки нового живоутворення, сталевий диск підіймається в стратосферу.

Кельвін поставив на полицю десятий том монографії Гізе і відчув, що з ракетодрому стартувала якась ракета. Це повернуло його до дійсності. Він ще не вирішив остаточно, чи полетить, як радив Сарторіус. Кельвін був майже певен, що справа дійде до сутички, бо вирішив зробити все можливе, щоб урятувати Гері.

Снаут з'явився у блискучому гумовому антирадіаційному фартусі. Гері теж тут була, тому Снаут мусив "познайомитися" з нею. Чоловіки сіли у протилежному кінці залу, поки жінка читала книгу. Снаут сказав, що позбавився свого гостя, що Сарторіусу здається, що він знайшов шлях... Снаут говорив, що Сарторіус хоче послати Океану яву – думки, коли людина не спить. Цей пучок променів вони мають промодулювати біострумами мозку Кельвіна. Є ще один проект. Перемонтувати апарат Роше – анігілятор. Апарат працюватиме цілодобово, необмежений час, створюючи антиполе. Це буде нейтринне антиполе. Звичайна матерія залишається без змін, але знищенню підлягають нейтринні системи, тобто гості. Кельвіну не хотілося, щоб Гері зникала, тому він сказав Снауту, що антиполе для звичайної матерії безпечне, але в ту мить, коли настає дестабілізація, коли нейтринна структура розпадається, вивільнюється надлишок енергії зв'язку. Ця енергія дорівнює невеликому заряду урану, якби він вибухнув усередині станції. Кельвін продовжував пояснювати: Сарторіус належить до школи Фрезера і Кайоллі. Згідно з їхньою теорією, вся енергія зв'язку в момент розпаду вивільнюється у вигляді світлового випромінювання. Є, однак, й інші гіпотези, інші теорії нейтринного поля. За Кайятом, Аваловим, за Сіоною, спектр випромінювання

значно ширший, а максимум припадає на жорстке гамма-випромінювання. Снаут налякався і сказав, що розповідь про небезпеку Сарторіусові. Кельвін був впевнений, що Сарторіус не повірить. Снаут сказав, що затримати час може перший проект, тобто, потрібно було, щоб Кельвін дозволив зробити енцефалограму свого мозку.

РІДКИЙ КИСЕНЬ

Кельвін лежав на ліжку, довкола було темно. Йому приснився Гібарян. Він говорив, що Кельвін повинен жаліти себе, а не Гері. Кельвін заспокоївся і слухав Гібаряна цілком спокійно. Той говорив, що Сарторіус переконав Снаута, що Кельвін його обдурив. Тепер вони обдурюють Кельвіна. Вдаючи, що монтують рентгенівську установку, вони будують анігілятор поля. Кельвіну ні на кого тут покластися...

Кельвін прокинувся. Біля нього щось зашелестіло. То була Гері.

Зранку він пригадав події, які сталися минулої ночі. Розмова з Гібаряном йому приснилась. Але щось було потім, бо він чув, як Гібарян читав лекцію. Гері купалася. Кельвін зазирнув під ліжку, куди кілька днів тому засунув магнітофон. Його там не було. Він спитав Гері про магнітофон, але вона не знала де він. Пошуки не дали ніяких наслідків.

Під час сніданку Гері весь час роззиралась і ніби не чула, коли він щось казав. Вона була бліда, раз почала плакати. Кельвін вирішив, що йому потрібна якась зброя, тому вирушив на склад. Гері теж пішла. Треба було зазирнути до холодильної камери. Кельвін не побачив чорношкірої. Він не знайшов нічого підходящого, і настрій зіпсувався. Несподівано він помітив, що Гері поруч нема. А втім, вона відразу ж прийшла. Пополудні вона запитала: "Крісе, а як у нас із тобою?". Він відповів, що краще й бути не може. Вона просила говорити правду, питала, звідки вона тут взялася. Жінка просила, хоч би хто вона була, сказати їй правду. Кельвін сказав, що нічого не приховує, що любить її. "Мене?" – запитала Гері. Вона сказала, що воліла б, щоб він її вбив.

Вночі Кельвін прокинувся, почув хрипіння, вийшов у коридор і побачив, що Гері в лабораторії. Вона випила рідкий кисень, ядучіший, ніж концентровані кислоти, щоб знищити себе, адже розуміла, що вона чужа Кельвіну. Її дихання завмирало. Кельвін не знав, як її рятувати. У неї почалися напади блювання. Вона довго мучилась, нарешті, Кельвін подумав, що це кінець. Та він помилявся, бо жінка ожила. Вона обвела очима приміщення і запитала, чи не вдалося. Кельвін говорив лише: "Гері". Вона пройшла кілька кроків і сказала: "Але ж.. я... не Гері. А хто я?.. А ти, ти?!". Жінка говорила, що нічого не розуміє, нічого не знає, крім того, що вона Гері. Вона переконувала, що не прикидається, потім заридала і впала на підлогу. Згодом Гері призналася, що вночі слухала магнітофон Гібаряна і зрозуміла, що вона не людина, а тільки знаряддя. Кельвін кинувся до неї, намагався заспокоїти. Він говорив, що не хоче її смерті, а тільки щоб вона була з ним. Тепер вона в це не вірила. Кельвін говорив, що справді любить її, любить не ту, на Землі, а ту, яка є зараз.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

РОЗМОВА

На другий день Кельвін знайшов на столі записку від Снаута. Він повідомляв, що Сарторіус тимчасово припинив роботу над анігілятором, щоб ще раз і востаннє дослідити, як на Океан вплине пучок жорсткого випромінювання. Кельвін мусив йти до Снаута. Гері не могла його покинути. Вони вирішили, що вона чекатиме у коридорі під дверима, щоб хоча б чути його голос. Кельвін порадив їй не слухати розмову, бо він не може знати, що скаже Снаут.

Вони зустрілися у радіостанції. Снаут уже чекав. Кельвін розповів Снауту, що Гері вже знає про себе, бо знайшла Гібарянів магнітофон, і пробувала покінчити з собою за допомогою рідкого кисню. Снаут поведився підозріло. Він говорив, що кожен "гість", який тут з'являється – насправді тільки фантом, напакований безладною мішаниною почерпнутих у свого... Адама... спогадів і образів, поза якими він просто... порожній. Чим довше він з людиною, тим більше олюднюється. І набуває самостійності. Гері не знала лише про те, що Кельвін уже пробував її позбутися. Ідея Кельвіна врятувати Гері, залишити її, не подобалася Снауту. Він переконував, що коли Кельвін полетить звідси з Гері, вона не зможе існувати поза Океаном, адже звідкись же бере енергію. Втім, це можна перевірити: Кельвін може полетіти на орбіту і подивитися, чи ще жива попередня Гері. А можна просто зв'язатися з нею по радіо; якщо вона жива, то обізветься і... Кельвін знав, що там давно закінчився кисень. Тому Снаут говорив, що тут склалася ситуація поза всякою мораллю. Коли Кельвін сказав, що любить її, Снаут спитав: "Кого? Свій спомин?". Він говорив: "Вона ладна пожертвувати своїм життям. Ти також. Це дуже зворушливо, красиво й благородно – все, що завгодно. Але тут усе це ні до чого. Сили, над якими ми не владні, втягнули тебе в круговерть, і вона – її часточка. Фаза. Повторюваний ритм. Якби вона була... якби тебе переслідувало страховище, ладне заради тебе на все, ти б не вагався й хвилини, щоб спекатися його. Правда ж?". Кельвін погодився, а Снаут продовжував: "Якщо вона й справді чарівна, то тільки тому, що чарівним був твій спомин про неї. Ти дав рецепт."

Снаут запросив Кельвіна приходити завтра о дев'ятій нагору, до Сарторіуса. Кельвін вийшов і відчув страх за свою енцефалограму. Він не знав, чи можна відповідати за власну підсвідомість, а якщо він хоче, щоб Гері зникла? Якщо вона потім щезне, то це означатиме, що він цього хотів. І все це тому, що в ньому, мабуть, криються думки, заміри, надії – жорстокі, злочинні, безжалісні, а він про них нічого не знає. "Людина вирушила на зустріч з іншими світами, іншими цивілізаціями, не пізнавши до кінця закамарків глухих кутів, глибоких колодязів, міцно забарикадованих дверей власної душі", – думав Кельвін.

МИСЛИТЕЛІ

Вночі Гері помітила, що Кельвін не може заснути через експеримент з енцефалограмою. Він мусив випити снотворне, щоб виспатися.

Уранці експеримент видався йому дрібницею. Те, що Гері доведеться піти з ним до

лабораторії, теж мало хвилювало його. Під час експерименту Кельвін старався думати про те, що він сама ніжність, щирий жаль, саме терпіння й готовність до незліченних жертв. Гері, без силуету, без форм, без обличчя, заповнила його до решти. Також він згадував Гізе, батька соляристики.

Сарторіус і Снаут взяли плівку з записом і підійшли до пультів управління, привели в рух апаратуру. Кельвін і Гері вийшли і направилися до бібліотеки. Там Кельвін знайшов том Гравінського. Це був збірник усіх соляристичних гіпотез. У передмові до тому Гравінський поділив відомі йому шістдесят років соляристики на періоди. Під час першого, початкового періоду дослідження планети Соляріс ніхто, власне, не висував гіпотез свідомо. Тоді вирішили, що Океан – мертвий, хімічний конгломерат, потворна драглиста маса. Щоправда, вже через три роки Маженон висловив припущення, що "драглиста машина" – не що інше, як щось живе від природи. У наступні роки було створено дуже багато досить складних моделей живого Океану. Відтак настав третій період, період розпаду монолітної досі думки вчених і появи багатьох шкіл, які змагалися й завзято боролися між собою. Уже тоді, коли темп невпинного накопичення матеріалів усе ще наростав, натхнення вчених поволі почало згасати. Розпочався занепад експериментальної соляристики. Севада – останній з великих соляристів – загинув за випадкових обставин: у районі південного полюса планети, припустившись безглуздої помилки. На очах у сотні спостерігачів він спрямував свій апарат, що летів низько над Океаном, у глиб "швидкуна", який явно поступався йому дорогою. Кельвін вважав, що це було перше самогубство, перший раптовий вибух відчаю. Найкращих математиків, фізиків, визначних фахівців у галузі біофізики, теорії інформації, електрофізіології мовчазний гігант приваблював до себе протягом десятиліть. І раптом армія дослідників з року в рік почала втрачати своїх вождів. Залишилася сіра, безіменна маса терпеливих збирачів фактів, компіляторів, оригінальних експериментаторів, але вже не було численних, задуманих у масштабі планети експедицій, сміливих, узагальнюючих гіпотез. Соляристика явно починала розвалюватись, і ніби акомпанементом до її дедалі нижчого лету була поява сили-силенної гіпотез про дегенерацію, регрес, що Океан, визнаний кінцевим продуктом розвитку.

Років за два до того, як Кельвін, випускник Інституту, почав працювати в лабораторії Гібаряна, було засновано фонд Метта-Ірвінга, призначений для заохочення тих, хто знайде спосіб використати для потреб людини енергію океанічного глею. Не раз космічні кораблі привозили на Землю вантаж плазматичних драглів, та це нічого не давало: відбувався процес розпаду.

Ставлячи на місце том Гравінського, Кельвін побачив маленьку брошуру Граттенстрома. Це праця була спрямована проти самих людей. Автор намагався довести, що наука, навіть на перший погляд дуже абстрактна, гранично теоретична і математично обґрунтована, насправді досягла небагато – всього на крок чи на два віддалилася від доісторичного, грубо-чуттєвого, антропоморфічного розуміння довколишнього світу. Граттенстром зробив остаточний висновок: ні про який "контакт"

людини з нелюдиноподібною, агумаїдальною цивілізацією не може бути й ніколи не буде навіть мови. В цьому пасквілі на весь рід людський жодного разу не згадувався мислячий Океан, але його присутність відчувалася майже в кожній фразі.

Кельвін розумів, що **заперечувати наявність у Океана психіки, - байдуже, що розумілося під цим словом, - було вже неможливо.** Те, що Океан дуже добре помічає людську присутність над собою, стало очевидним... Крім того, Океан **уміє те, чого люди не вміють, - він штучно синтезує людські тіла, ба навіть удосконалює їх, вносячи в їхню субатомну структуру незбагненні зміни, відповідно, мабуть, до мети, якою він при цьому керувався.** Тому Соляріс завжди буде викликом, кинутим людині.

І ще один невеликий том знайшов Кельвін. Це був "Вступ до соляристики" Мунціуса. Кельвіну пригадалася ніч, яку він провів над книгою, усмішка Гібаряна, коли він давав йому цей свій примірник. Власне, Мунціус сам довів усе до кінця, назвавши перший період соляристики періодом "пророків", до яких зарахував Гізе, Голдена, Севаду, другий - "великим розколом", розпадом єдиної соляристичної віри на безліч вірувань, які боролися між собою; передбачив він і третій період - період догматизму й схоластичного закостеніння, який настане, коли буде вивчено все, що тільки можна вивчити. Однак цього не сталося.

У книжці Мунціуса лежав складений удвоє, зовсім пожовклий відбиток із щоквартальника "Додаток до соляристики", однієї з перших праць, яку написав Гібарян ще до того, як очолив Інститут. Після назви "Чому я став соляристом" стисло перелічувалися конкретні явища, які доводили реальну можливість контакту. Він писав, що вже давно доведено певну подібність між електричними імпульсами в людському мозку і певними розрядами енергії, які відбуваються в плазмі Океану й передують виникненню таких її утворень, як поліморфи (в зародкових стадіях) та близнюки-соляриди.

СНИ

Оскільки Океан ніяк не реагував на експеримент, вони змушені були його повторити через шість днів, причому станція попливла у південному напрямку, де, як показували радарні датчики та радіограми сателюїда, активність плазми значно зросла. Дві доби змодульований енцефалограмою Кельвіна пучок рентгенівських променів завдавав з інтервалами в кілька годин невидимі удари по майже зовсім гладенькій поверхні Океану. Наприкінці другої доби вони були вже близько від полюса. Відразу ж після заходу голубого сонця на північному заході з'явилася симетріяда, про яку негайно попередили сигналізатори. Виростала велетенська скляна квітка. Станція, однак, не змінювала курсу і через якусь чверть години колос, що мерехтів червоним світлом, мов згасаюча рубінова лампа, сховався за обрієм. Минуло ще кілька хвилин, і симетріяда почала гинути. Одна половина стовпа палала криваво, а друга вилискувала ртуттю; він розрісся в двобарвне дерево, потім кінчики його віття, яке дедалі дужче бучавіло, злилося в одну грибоподібну хмару, верхня частина якої, осяяна палахкотінням двох сонць, пливла, підхоплена вітром, а нижня, розгорнувшись гронами

на третину обрію, надзвичайно повільно опадала. Через годину від цього видовища не лишилося й сліду.

Минуло ще дві доби, й експеримент було повторено востаннє, рентгенівські уколи охопили вже доволі велику частину драглистого Океану, на півдні забовваніли, арреніди – кряж із шести скелястих, ніби вкритих льодовиками верховин; та насправді це був наліт органічного походження. Тоді вони змінили курс на південний схід і якийсь час рухалися вздовж гірського кряжу, оповитого хмарами, характерними для червоного дня; потім усе зникло. Від початку першого експерименту минуло десять днів.

За весь цей час Кельвін потерпав, що Сарторіус зажадає відновити роботу над анігілятором; крім того, Кельвін чекав, як прореагує Снаут, коли довідається від Сарторіуса про перебільшену небезпеку, яку могло спричинити знищення нейтринної матерії. Однак нічого такого не сталося.

Снаут, як і Сарторіус, раптом кудись зник. Кельвін весь час проводив з Гері і відчував, що їхні стосунки апатичні. Вночі йому снилися дивні сни. Він записував їх, хоч це важко було передати. Ось один з них. Якимсь незбагненим способом, у просторі, позбавленому неба, землі, підлоги, стелі, стін, Кельвін, чи то скорчений, чи то зв'язаний, опинився в чужій йому субстанції. Тіло ніби само ставало нею; його, безплотного, оточували невиразні з першого погляду блідо-рожеві плями, які зависали в просторі, що мав інші, ніж повітря, оптичні властивості, отож тільки на дуже близькій відстані предмети ставали чіткими. Кельвін прокидався з парадоксальним відчуттям, що реальністю, справжньою реальністю був, власне, сон.

У снах він нічого не знав про існування Гері, так саме в них не відбивався жоден спомин чи враження прожитого дня. Були й сни, коли в мертвій, застиглій темряві він відчував себе об'єктом ретельних, неквапливих досліджень, без будь-яких інструментів; це було проникання, роздрібнювання, руйнація аж до цілковитого зникнення; межею, краєм усього цього мовчазного знищування був страх.

На п'ятнадцятий день після припинення експериментів Кельвін прокинувся, змучений снами. Крізь ілюмінатор він довго спостерігав, як Океан викидав з себе частини, схожі на піну. На другу ніч приблизно за годину до сходу голубого сонця, він став свідком ще одного феномена – Океан фосфорував. Спершу подекуди на його невидимій у темряві поверхні з'явилися плями світла. Ці плями рухалися в ритмі з хвилями. Вони зливалися й розширювались, і нарешті примарне сяйво досягло лінії обрію. Інтенсивність світіння наростала. Потім це явище припинилося, причому в досить дивний спосіб: Океан почав згасати, з заходу насувався фронт темряви завширшки, мабуть, у кілька сотень миль; коли він досяг станції й поминув її, стало видно ту частину Океану, яка ще фосфорувала, наче заграва, що весь час віддалялася на схід і підіймалася аж до хмар. Досягши самісінького обрію, заграва стала схожою на велетенське полярне сяйво й за хвилину зникла.

Протягом наступних двох тижнів ні на станції, ні поза її межами нічого не сталося. Тільки якось серед ночі Кельвін почув далекий крик, що долинав нізвідки й воднораз з

усіх боків. Цей крик агонії не стихав майже півгодини. Чулося, як у лабораторії пересували щось важке.

Через два дні, ввечері, коли вони з Гері сиділи в маленькій кухні, несподівано увійшов Снаут. На ньому був костюм, справжній земний костюм. Снаут підійшов до столу, нахилився над ним і стоячи, просто з бляшанки почав їсти холодні м'ясні консерви з хлібом. Потім налив собі пів склянки вина. Снаут говорив, що Океан, може, бажає їм добра. Може, хоче ошчасливити, тільки ще не знає як. Він читає в мозках бажання, а відомо ж, що тільки два проценти нервових процесів перебувають під контролем свідомості. Також Снаут попередив не заходити до лабораторії, бо там творить Сарторіус. Коли Снаут звернувся до Гері, назвавши її Афродітою, яка народжена Океаном з піни, це роздратувало Кельвіна. Снаут сказав, що Сарторіус збирається покарати Океан, хоче примусити його закричати всіма горами зразу. Та Снаут знав, що Сарторіус сплонує... через капелюшок. Про капелюшок він не прохопиться нікому. Снаут плакав, питав, хто це з ними таке зробив.

УСПІХ

Дні наступних трьох тижнів скидалися один на один. Уночі один кошмар змінювався іншим, уранці вони з Гері вставали й вдавали спокійних. Вони багато розмовляли про те, як житимуть на Землі, хоч Кельвін не вірив в це ні на мить. Він знав, що це неможливо. Станція була єдиним місцем, де вони могли бути разом.

Якось уночі він почув крізь сон, що Гері тихенько встає. Вона вийшла в коридор і з кимось розмовляла. Кельвін не міг піти туди, на нього напав страх. Він знову ліг. Гері повернулася і подумала, що він спить. Зранку він підозріливо придивлявся до Гері, але тільки тоді, коли вона не могла цього помітити. Після обіду вони сиділи поряд навпроти опуклого ілюмінатора, за яким повзли низькі руді хмари. Гері читала якусь книжку, а Кельвін весь віддався спогляданню Океану. Він завважив, що, коли відповідно нахилити голову, то можна розгледіти у склі їхні відображення. Кельвін зняв руку з підлокітника крісла. Гері – він бачив це у склі – метнула на нього швидкий погляд і, переконавшись, що він споглядає Океан, нагнулася до підлокітника й торкнулася губами того місця, де щойно лежала його рука. Він спитав, куди вона виходила. Жінка відповіла, що йому це приснилося.

Коли вони лягали спати, Кельвін заві розмову про їхнє повернення на Землю. "Ах, я не хочу про це навіть чути, – сказала Гері. – Не треба, Крісе. Ти ж знаєш...". Коли вони лежали, вона сказала, що їй хочеться пити. На столі стояла склянка соку, Кельвін подав. Вона випила половину, а решту простягла йому. Кельвін випив сік, який видався йому трохи солоним. Гері запитала, чи одружився б він, якби її не було. Він сказав, що ні, бо десять років уже прожив сам. "А якби я тебе попросила про це?" – "Щоб я одружився? Що за дурниця, Гері? Мені не потрібен ніхто, крім тебе.". Гері міцно обняла його, він сказав, що любить її. Жінка заплакала.

На світанку Кельвін прокинувся, його голова, здавалось, була налита свинцем. Гері ніде не було. Він про все здогадався, кинувся шукати у всі приміщення станції. Хтось стримував його, тягнув кудись. Це був Снаут. Він говорив, що Гері нема. Кельвін був

злий, бо розумів, що Гері розмовляла тоді вночі саме з ним. І Снаут звелів їй дати йому снотворне...

Снаут дав Кельвіну прощальний лист від Гері. Вона писала: "Любий, я сама попросила про це. Він добрий. Це жахливо, що мені довелося вдатися до обману, але іншого виходу не було. Тепер ти зможеш зробити для мене тільки одне - слухайся його й бережи себе. Ти був дуже добрий". Внизу стояло одне закреслене слово - "Гері", була там ще одна літера, схожа чи то на "Г", чи то на "К", але теж закреслена.

Снаут пояснив, що Гері зникла з допомогою анігіляції. Апарат Роше не годився, тому Сарторіус змонтував інший, спеціальний дестабілізатор, маленький, радіус дії - всього кілька метрів. Кельвін поросив Снаута, щоб вони склали рапорт, щоб Соляріс було **виключено з Конвенції Чотирьох і можна було застосувати проти Океану усі засоби. Снаут вважав, що не треба знищувати Океан, бо він виявив здатність до розумних дій. Здатність до органічного синтезу найвищого порядку, який людству невідомий.** Те, що він зробив, міг бути... дарунок. Кельвін зареготав, більше йому не хотілося ніяких контактів з цією планетою. Снаут переконував, що Океан сліпий у людському розумінні, міг узяти лише рецепт виробництва, адже там, у мозку, нема ніяких слів і почуттів. Отже, він узяв те, що найглибше закарбувалося, що найміцніше замкнено, що лишило найповніший, найглибший слід. Але він міг зовсім не знати, що це для людей означає, який має сенс.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

СТАРИЙ МІМОЇД

Кельвін сидів біля великого ілюмінатора й споглядав Океан. Роботи в нього не було ніякої. Рапорт, складений за п'ять днів, тепер обернувся в пучок хвиль. Потім минут місяці, і точнісінько такий самий пучок енергії, посланий із Землі, помчить до подвійного сонця планети Соляріс.

День був надзвичайно душний, ніби провіщав шалену бурю, яка кілька разів на рік лютує на планеті. Ще пару місяців Кельвіну доведеться визирати з цих ілюмінаторів. Одного чудового наблизиться "Улісс", або "Прометей", або якийсь інший величезний крейсер далекого плавання... Але в Кельвіна дому не було. Земля? Він думав про її величезні, багатолюдні, гомінкі міста, де загубиться майже так, як щез би, коли б зробив те, що хотів зробити другої чи третьої ночі - кинутися в Океан. На Землі Кельвін не вважатиме себе гіршим за того Кельвіна, який був готовий на все заради Контакт.

До кімнати ввійшов Снаут. Чоловіки почали говорити про бога. Кельвін сказав, що думав про бога, чия недосконалість є його найістотнішою, іманентною рисою. Це бог, обмежений у своєму всезнанні й всесиллі, він помиляється в передбаченні майбутнього своїх починань, подальша доля яких залежить від обставин і може вкинути в жах. Це бог... каліка, який завжди прагне більше, ніж може, не одразу це усвідомлює. Цей бог не існує поза матерією й не може від неї звільнитися, хоч і жадає цього... Снаут сказав, що не знає такої релігії, що це якийсь еволюціонізуючий бог, котрий розвивається в

часі й росте, підіймаючись на чимраз вищий рівень могутності, сягаючи, зрештою, усвідомлення свого безсилля. Цей бог – істота, для якої її божественність стала безвихіддю, і, збагнувши це, бог упав у відчай. Але ж бог, який упав у відчай, – це людина. Кельвін заперечив, тут не йшлося про людину. Цей бог – істота, яка не має множини. Снаут зрозумів, що йдеться про Океан. Кельвін знову заперечив і сказав, що Океан оминув у своєму розвитку можливість стати богом, надто рано замкнувшись у собі. Він радше анахорет, пустельник космосу, а не його бог... Бог, про якого він говорить, можливо, саме зараз виникає десь у якомусь куточку Галактики і незабаром у нападі молодечого запалу почне гасити одні зірки й засвічувати інші.

"А може, саме Соляріс – колиска твого божественного немовляти", – докинув Снаут. "...може, життєві сили його дитинства поки що переважають його розум, а те все, що міститься в наших соляристичних бібліотеках, – просто довжелезний перелік його дитинних рефлексів... "А ми якийсь-час були його іграшками", – докінчив Кельвін.

Вони побачили старий мімоїд. Кельвін вирішив полетіти до нього. Снаут спиняв його, бо досі вважав, що Кельвін хоче покінчити з життям. Кельвін дав слово честі, що все буде добре.

Він вперше опинився сам над Океаном, ковзав усього за якихось кілька десятків метрів над його хвилями. Розвернувся, щоб вийти точно на курс мімоїда, який дрейфував надзвичайно повільно. Зрівнявши швидкість машини з дрейфом мімоїда, Кельвін повільно, метр за метром, почав знижуватись. Над самим Океаном він помітив щось схоже на берег й спрямував туди машину. Він сів і відкинув кришку купола. Опинившись на висоті п'ятьох поверхів над Океаном, озирнув краєвид. Мімоїд разюче скидався на стародавнє, напівзруйноване місто, на екзотичне марокканське поселення, багато століть тому потерпіле під час землетрусу чи якогось іншого катаклізму.

Усе це місто-острів, важко перехилившись на бік, наче напівзатонулий корабель, навімання, стихійно сунуло вперед. Раптом Кельвін зрозумів, що прилетів сюди, щоб зустрітись не з мімоїдом, а з Океаном. Чорна хвиля важко вповзла на берег, коли вона відступила, на березі залишилися тремтливі нитки слизу. Кельвін зсунувся ще нижче й простяг руку до наступної хвилі. Тоді вона повторила точнісінько той феномен, з яким люди уперше зіткнулися майже сто років тому: затрималася, трохи відступила, охопила його руку, не торкаючись її. Чоловік повільно підняв руку, хвиля, а точніше її вузький відросток, потяглася за нею вгору, оточуючи долоню прозорою, брудно-зеленою оболонкою, яка поступово світлішала. Кельвін підвівся, щоб іще вище підняти руку; відросток драглистої речовини напружився, мов напнута струна, але не порвався; основа зовсім розплатаної хвилі припала до берега довкола його ніг, теж не торкаючись їх. Здавалося, з Океану виросла тягуча квітка, чашечка його оточила його пальці, ставши їхнім точним негативом, однак не доторкнулася до них. Він відступив. Стеблина затремтіла й, здавалось, неохоче повернулася вниз. Кельвін повторював цю гру доти, аж поки одна з чергових хвиль байдуже відринула, немовби наситившись новими враженнями. Чоловік відчув, що тепер пробачив Океану все.

Весь останній тиждень Кельвін повадився так розсудливо, що недовірливий погляд

Снаута, зрештою перестав його переслідувати. Зовні Кельвін був спокійний, але в душі чогось підсвідомо чекав. Він ні секунди не вірив, що цей рідинний велет, який уготував у собі смерть багатьом сотням людей, перейметься трагедією двох людей. Однак його дії мали якусь іншу мету. Але відступити – означало перекреслити той, хай мізерний, шанс, який, може, існував тільки в уяві, шанс, який приховувало в собі майбутнє. Які звершення, знущання, які муки ще чекали Кельвіна? Він нічого не знав, але й далі непохитно вірив у те, що час жорстоких див іще не минув.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу